

DE EERSTE VROUW

Susan Smit

De eerste vrouw

Roman

Lebowski Publishers, Amsterdam 2016

© Susan Smit, 2016
© Lebowski Publishers, Amsterdam 2016
Omslagontwerp: Riesenkind, 's Hertogenbosch
Omslagbeeld: Léopold-Émile Reutlinger
Auteursfoto: © No Points Studios
Typografie: Crius Group, Hulshout

ISBN 978 90 488 3217 0
ISBN 978 90 488 3219 4 (e-book)
NUR 301

www.lebowskipublishers.nl
www.overamstel.com

OVERAMSTEL
uitgevers

Lebowski Publishers is een imprint van Overamstel uitgevers bv

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden veeleevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor 'de onwelvoeglijken, de inhaligen, de heerszuchtigen, de weerbarstigen, de afvalligen, de licht ontvlambaren en de tumultueuzen'.

(naar Toon Tellegen, zijn betovergrootvader was de broer van Lou)

Geraldine

Hollywood, 1935

Iets na middernacht rinkelt de telefoon. Mijn vader verkeert in slechte gezondheid en ik haast me naar de woonkamer. Als ik de hoorn oppak, vraagt een man of ik het ben. Ik bevestig, buiten adem. De zakelijke toon van de man stelt me gerust. Deze stem is niet van iemand die slecht nieuws brengt.

‘Ik ben van de pers en dacht dat je waarschijnlijk wel zou willen weten dat Lou Tellegen overleden is.’

Het horen van je naam jaagt mijn hartslag omhoog. Dat je bent gestorven dringt niet meteen tot me door.

Ik heb van je gehouden zoals een mens waarschijnlijk maar één keer in zijn leven lief kan hebben. Ik aanbad jou, maar evenzeer mijn beeld van jou. Ach, de fantasieën waarmee we onze lusten bekleden. Ik was jong en begreep nog niet dat de blik waarmee we onze beminde bekijken meer zegt over ons eigen hart dan over dat van de ander. Dat de werkelijkheid mettertijd de droom verjoeg is niet meer dan een wetmatigheid – een die maar het best zonder bitterheid kan worden aanvaard.

Ik werd aangetrokken door je duisternis, niet door je licht. Het was een fataal, onherroepelijk wenken, als de zuigende kracht van een inktzwarte diepte. Je donkerte hing zwaar om me heen. Tegelijk scheen er speelsheid door je mannelijke ernst, met het aplomb van een straatjongen. Het was een lichtzinnigheid waardoor je nooit echt door de

bodem leek te kunnen zakken, onder welke omstandigheden dan ook.

Je was een schooier met de voornaamheid van een heer, de spieren gestaald en het gezicht aristocratisch. Je profiel scherp en krachtig, zoals ze die in de jaren erna op talloze filmaffiches zouden afdrucken, meestal omlaagkijkend naar een willige dan wel tegenstribbelende vrouw in je armen.

Bij onze eerste ontmoeting was je een raadsel voor mij, maar je grondtoon bereikte me al. Het was een lage brommende toon, even adembenemend als angstwekkend, die alles zou overstemmen als het de kans kreeg.

Ik heb je mijn leven binnengelaten in het volle besef dat ik daarmee alles in de waagschaal stelde – alles wat ik had bereikt, alles wat ik had verworven. Ik deed het in een oogwenk, al deed ik het voorkomen alsof je me nog voor je moest winnen.

‘Wat voel je bij dit nieuws en wat heb je erover te zeggen?’

De stem van de man aan de andere kant van de lijn heeft nu een opgewonden trilling.

Ik had verwacht dat mijn verlangens door de jaren heen zouden zijn weggesleten, dat ze samen met mijn rancunes en ressentiment zouden zijn vergaan. Maar de tijd heeft zijn helende werk niet gedaan. En je dood brengt geen genade.

Er zou een lied moeten bestaan over jou en mij. Ik zou het zingen met een ijle stem waarin beurtelings ontredde, opvlammende hoop en afweer doorklinkt. Ik zou mijn stem laten janken, klimmen, dalen, bibberen en jubelen. Ik zou het eenmaal zingen. En nooit weer.

Ik tast naar de tafelrand en daarna naar de leuning van de bank, sta voorovergebogen. Het voelt alsof iemand een bal tegen mijn buik heeft geschopt.

‘Waarom zou zijn dood mij iets interesseren?’ vraag ik kalm en ik verbreek de verbinding.

Deel 1

1 Lou

Augustus 1901, Parijs

Een schril geluid wekt hem uit zijn slaap. Iemand wrikt een raam open, trekt het omhoog en klopt een kleed uit. Lou gaat overeind zitten op de houten stadsbank. Hij hoort nu ook de stemmen van de dagloners, dienstmeiden en klerken op weg naar hun werk. Hun gelach kaatst op de gevels af. Mensen verdwijnen plotseling in de grond, via een trap naar een station van de nieuwe metrolijn. De lijn schijnt dwars onder de hele stad door te lopen, van het oosten naar het westen.

Hij is dus toch in slaap gevallen, half over zijn koffers heen. Bij het opstaan van de bank bevoelt hij zijn stramme spieren en rekt zijn stijve ledematen. Pijn klopt in zijn hoofd en jankt in zijn bekken. Hij tilt zijn twee koffers op, opnieuw verrast door de zwaarte ervan. Gisteren had een loopjongen een van de valiezen van het perron op het Gare du Nord ongevraagd opgepakt. De jongen tilde hem een stukje van de grond, zette hem met een vloek weer neer en verdween in de menigte. De koffers zijn gevuld met boeken, kleren, schoenen, alles wat hij bezit.

In het schelle ochtendlicht toont de barok van gevels, vensters, portieken en balkonnetjes haar viezigheid en beschadigingen. Juist het patin op de statige huizenblokken en brede boulevards, dat hij gisteravond in de schemering gemist heeft, geeft de stad haar grandeur, als de gecraqueleerde huid van een voorname dame. De tronie van deze stad bevalt hem: hooghartig, gracieus, veeleisend. Alsof de

stad voor hem bedoeld is, een gevoel dat hij nooit eerder heeft gehad in de steden waar hij woonde.

Gisteravond bleef hij staan bij een bord met de tekst '*chambres meublés à louer*' en liep het steegje in. De conciërge toonde hem een benauwde kamer met alleen een bed erin, maar toen hij de gordijnen opentrok zag hij een elegant balkonnetje met uitzicht op de wandelaars op de Avenue de Clichy. De kamer was een halve franc per nacht, vooruit te betalen. Niet veel later werd hij wakker door een vage sensatie van onrust en jeuk. Bij het licht van de kaars die hij had aangestoken zag hij de oorzaak: het hele bed zat onder de torren en luizen. Ook de muren waren bedekt met insecten. Paniekerig en vol afschuw kleepte hij zich aan en pakte zijn spullen. Hij nam niet de moeite de trap af te lopen, maar gooide zijn koffers van het balkon en sprong er zelf achteraan.

In een openbaar badhuis dat dag en nacht open was, huurde hij een privébadkamer en waste zichzelf. Kostte weer een halve franc. Nu heeft hij er nog twee in zijn zak.

Deze ochtend houdt hij zich niet bezig met zijn geldproblemen. De zon is op kracht gekomen en de augustuslommer van de bomen werpt een trillend mozaïek van zomerlicht en schaduw op de tegels. Het licht lijkt een voorschot te nemen op zijn gouden toekomst. Parijs zal goed voor hem zijn. Iets in de atmosfeer geeft hem het gevoel dat hij hier eeuwig kan leven, als een god.

In de zak van zijn jas zit een brief. Deze aanbeveling is zijn entree in het Parijse kunstenaarsleven dat hem, uiteindelijk, naar de theaterwereld zal moeten leiden. Hij is geschreven door Constantin Meunier, een Belgische beeldhouwer voor wie hij model heeft gestaan, en is gericht aan Auguste Rodin. Er staat geen adres op de envelop, maar aangezien Rodin een bekende kunstenaar is, moet het geen probleem zijn hem op te sporen.

Na wat rondvragen treft hij inderdaad iemand die hem de weg naar Rodins atelier kan wijzen, midden in de stad, aan de Rue de l'Université.

Om geld te sparen voor zijn Parijse avontuur werkte Lou in Brussel maanden als naaktmodel voor beeldhouwers. De laatste klus was er een waar veel modellen voor bedankten, ook al betaalde het goed: zijn hele lichaam werd gepleisterd. Al zijn lichaamshaar moest worden afgeschoren, ook de kleine haartjes op zijn armen, en zijn huid werd geolied. Ijskoud doorweekt gips werd bij elke sessie op steeds andere lichaamsdelen geplakt, waarna hij volkomen bewegingloos moest blijven staan tot het hard was geworden. Bij het eraf trekken zorgde elke achtergebleven haar voor een bijtende pijn.

Er was hem een moeilijke pose opgedragen: met zijn benen gebogen alsof hij op een paard zat en de rechterarm geheven alsof hij een zwaard vasthield. Op zijn buik en borstkas was het drogen van het gips het ergste: omdat er zo min mogelijk mocht bewegen, moest hij met zulke kleine teuglen ademhalen dat het hem zwart voor de ogen werd.

Het hele proces duurde ongeveer een week en leverde hem een maandloon op. Helaas raakte hij dit bedrag, samen met bijna al zijn andere spaargeld, in vier dagen kwijt met dobbelen. Telkens dacht hij dat hij de volgende nacht alles zou terugwinnen en meer.

Geld of geen geld, hij was vastbesloten naar Parijs te gaan. Een treinkaartje kon nog net.

Op de Quai d'Orsay zet Lou zijn koffers neer en wist het zweet van zijn voorhoofd. Iemand vraagt hem iets in het Frans. Pas als de man met gebaren duidelijk maakt dat hij een rokertje wil, schudt Lou zijn hoofd. In de trein vanaf Brussel merkte hij tot zijn ontzetting al dat het Frans hier heel anders is dan het Waals dat hij de afgelopen maanden gewend is te horen. Hij zal taallessen moeten nemen voordat hij zichzelf kan presenteren aan het Conservatoire nationale de Musique et de Déclamation.

Twee dingen zijn noodzakelijk om het hier als acteur te kunnen maken: foutloos Frans spreken in de variant van de Parijse society, en in bezit zijn van een diploma van het Conservatoire waar maar weinig buitenlanders worden toegelaten.

Aangekomen bij het atelier klopt hij aan. Een jongen opent de deur een stukje en vraagt op afgemeten toon wat hij wil. Lou overhandigt hem de brief. De jongen neemt hem aan en sluit de deur weer.

Hij voelt zich bang noch opgewonden. Op momenten als dit verdwijnt de onrust die hem normaliter op de hielen zit. De tijd opent zich en alles hult zich in een vitale stilte. Het soort stilte dat voorafgaat aan een storm. Het is het luchtledige waaruit dingen geboren worden. Hij houdt van het onbestaande, het nog te vormen, het ongewisse. Het moment dat de dobbelsteen rolt nadat je hem geworpen hebt.

Zeventien jaar oud is hij, maar jaren geleden vertrok hij al van zijn geboortegrond in Brabant, die hem niets meer te bieden had. Als omstandigheden op je drukken, moet je de omstandigheden veranderen, vindt hij. Je mag je er nooit door laten bepalen. Als de dingen je niet bevallen, is het tijd de dobbelsteen opnieuw te werpen. De angstvalligen laten hun dobbelsteen liggen uit vrees dat ze het nog slechter zullen treffen dan al het geval is. Ze leggen zich bij hun omstandigheden neer.

Je kunt het mensdom in twee soorten verdelen: zij die genoeg nemen met wat volstaat, en zij die dat niet doen.

Meer dan tien minuten wacht hij al. Hij kijkt omhoog en ziet helderblauw. Ineens vliegt de deur open en wordt hij door de jongen naar binnen gesommeerd. Hij passeert drie kamers met hoog plafond en een fletse lichtgrijze verf op de muren. Talloze stenen en marmeren beelden staan tegen elkaar aan gestapeld, de meeste ervan studies, fragmenten, onafgewerkte torso's en busten. Het volgende moment staat hij oog in oog met de meester.

Rodin blijkt een robuuste man van gemiddelde lengte, maar met een ongebruikelijk groot hoofd, een volle baard en borstelige wenkbrauwen. Met één hand steunt Rodin op het kleifiguur waar hij aan werkt, in zijn andere houdt hij de brief van Meunier. Hij kijkt hem vorschend aan.

Voordat hij zich omdraait, zegt hij: *'Déshabillez-vous.'*

Lou is zo gewend dit te horen, ook in het Waals, dat hij zonder

bijgedachten naar een hoek van de kamer loopt en zich volledig ontkleedt. Als hij klaar is, is Rodin verdiept in zijn werk. Na een paar minuten kucht Lou zachtjes. Rodin draait zich om en begint om hem heen te lopen om hem vanuit alle hoeken te bekijken. Dan zegt Rodin op neutrale toon dat hij zijn kleren weer aan kan doen.

‘Kom terug om vijf uur. Je bagage mag je hier laten.’

Na een paar uur begint Lou eindelijk te wennen aan de stilte in de studio. Elk voornemen een gesprek te beginnen is weggeëbd en er heerst nu een vredige geluidloosheid. Alleen het krassen van houtskool op papier weerklinkt.

Rodin werkt niet alleen graag in stilte, zoals veel kunstenaars, maar zwijgt ook op alle andere momenten. De treinreis van Parijs naar Rodins huis en studio in Meudon, net buiten de stad, verliep de dag ervoor zonder een enkel woord. Het gebrek aan communicatie stoorde Lou, maar hij was ook opgelucht dat hij op deze manier niet werd geconfronteerd met het nauwelijks verstaanbare Frans.

Bij zijn aankomst leidde madame Rodin hem rond door de villa, waar hij de maaltijden zou mogen gebruiken, en liet hem de studio zien waar hij zou poseren en het gastenhuis in de tuin waar hij zou logeren. Ze stond erop dat hij haar Rose zou noemen. Het is dat het algemeen bekend is dat Rodin en Rose een stel zijn, ongetrouwd weliswaar, want anders zou hij hebben aangenomen dat ze zijn huishoudster was. Ook zij wisselen nauwelijks een woord met elkaar. Rose is met haar forse neus en kleine mond bepaald geen schoonheid, maar uit haar ogen spreekt een zachtmoedige geestdrift.

Rodin komt zonder hem aan te kijken op hem afgelopen en verandert iets aan de stand van zijn linkerarm, alsof hij een bloem bij de steel pakt en hem in een boeket verschikt. Daarna keert hij terug naar zijn ezel om verder te schetsen.

Voor deze man is hij geen levend mens, maar een studieobject. Het lukt Lou niet er een persoonlijke belediging in te zien. Als het beeld van hem, dat straks en tot in de eeuwigheid door duizenden

mensen zal worden bekeken, maar de moeite waard wordt.

Hij voelt hún ogen op zich gericht, niet die van Rodin.

Lous taken bestaan uit het archiveren van schetsen en poseren op momenten dat het Rodin behaagt. En dat is vaak. De man valt niet op een moment van rust te betrappen. Ook als hij thuiskomt van zijn Parijse atelier werkt hij voortdurend, alleen onderbroken door slaap en maaltijden.

Tijdens de sessies moet Lou met één arm een vrouw omhelzen, terwijl hij met zijn andere hand een rotspunt vasthoudt. Tot zijn spijt werkt Rodin met aparte sessies voor het vrouwelijke en mannelijke model.

Om van zijn *Patois* af te komen, oefent hij Frans in gesprekken met Rose en twee jonge assistenten die in een werkplaats aan de achterkant van de villa werken. In de bibliotheek vindt hij boeken van Victor Hugo en Corneille om te reciteren.

Het weekloon is meer dan schappelijk. Er is genoeg om wat te sparen en zijn moeder maandelijks iets te sturen voor de huur.

Een paar maanden geleden was hij net aangenomen bij het Rotterdamsch Tooneelgezelschap en speelde hij in een middelmatig komisch stuk, toen hij vlak voor hij op moest ontdekte dat zijn vader was gestorven. Bladerend door een krant bleef zijn blik hangen bij de naam van zijn vader, Tweede Luitenant in het Nederlandse leger en auteur van handboeken over oorlogsstrategieën. In het bericht stond dat hij was gesneuveld in de Tweede Boerenoorlog in Swaziland, zij aan zij met de Nederlandse Boeren tegen de Britten.

Minuten later speelde Lou zijn rol als in een vreemde droom, de grappen en grollen netjes afleverend maar zich nauwelijks bewust van zijn medespelers en het gelach van het publiek, dat niets in de gaten had. Dezelfde avond diende hij zijn ontslag in bij de schouwburg en stapte op de trein naar Maastricht.

Toen hij aankwam trof hij zijn moeder ontredderd aan en moest

hij vernemen dat zijn vader al begraven was. De krant waarin hij het artikel gelezen had, bleek drie dagen oud.

Zijn ouders hadden niet lang daarvoor met elkaar gebroken en zijn moeder wilde niet zeggen waarom. Zij, een danseres van Spaans-Nederlandse afkomst, was bijna twintig jaar lang zijn vaste maîtresse geweest.

Een paar weken later ontdekten ze dat ze beiden waren ontferfd. Lou verbaasde zich niet over zijn eigen lot, want hij had vaak ruzie met zijn vader gemaakt, maar wel over dat van zijn moeder. Zijn vader had er zijn hele leven voor gezorgd dat zij in luxe kon leven. Nu ging zijn hele fortuin naar zijn echtgenote en hun twee dochters.

Tijdens de urenlange poseersessies voor Rodin cirkelden Lous gedachten steeds rond zijn vader, de man met de haren netjes gekamd, de stem bulderend en de brede torso gestoken in een uniform met versierselen die bij elke stap rinkelden en rammelden. Net als Rodin praatte zijn vader in commando's, zij het op veel luidere en barsere toon.

‘Je kúnt een man worden, Lou,’ hoort hij zijn vader zeggen alsof hij op dat moment voor hem staat. Een jaar of veertien moet hij geweest zijn. ‘Als je leert afzien, zelfbehoud opoffert aan het hogere doel, je land, je volk en je eigendommen beschermt. In jouw geval,’ en Lou weet nog precies hoe zijn vader zich op dat moment zo dicht naar hem toe boog dat hij zijn adem op zijn huid kon voelen, ‘zul je daarvoor je zwakke karakter moeten overwinnen. En nu moet ik naar mijn kinderen.’

De man was letterlijk nergens bang voor. Zijn laatste veldslag vocht hij als een barbaar, zonder geweer maar met een sabel. Er waren drieënzeventig messteken voor nodig geweest om hem te vellen.

Feitelijk was hij in stukken gehakt.

De dagen in Meudon rijgen zich aaneen, op een steeds kleurlozer manier. Rodin zelf schijnt geen enkele behoefte aan een sociaal leven te hebben. Een enkele keer schuift er een vriend aan de dinertafel aan,

maar doorgaans eet hij met Lou. Zelfs Rose gebruikt de maaltijd elders.

En dat met het zinderende Parijs om de hoek. Rodin moet zijn onrust ruiken, want hij begint er zelf over.

‘Je hebt hier alles wat je nodig hebt en er is geen enkele reden om de straten van Parijs af te schuimen,’ zegt Rodin zonder een weerwoord te verwachten.

Lou geeft het hem ook niet, wetend dat dit hem alleen maar op een strenge blik zou komen te staan.

Het is donker als Lou over het hek klimt en de heuvel af loopt naar de grote weg die naar Parijs leidt. Wagons met groente, fruit en ander vers voedsel rijden naar les Halles, een grote overdekte marktplaats aan de rand van de stad. De wagons worden louter door de paarden geleid, want bijna alle mannen zijn met de teugels in de hand in slaap gevallen. Ze sukkelen voort. Een van de karren gaat sneller. De berijder jaagt de paarden met zijn zweep aan om meer snelheid te maken. Die kar moet hij hebben.

Lou zwaait met zijn armen om de aandacht van de man te trekken. Net als hij denkt dat de kar hem zal gaan passeren, mindert de man vaart zodat Lou naast hem op de bok kan klimmen.

‘Naar Parijs?’ vraagt hij voor de zekerheid.

‘Drie kwartier,’ zegt de man.

Tevreden snelt hij voort.

De omgeving wordt steeds minder landelijk. Straatlantaarns beschijnen de kar. Zijn gedachten vliegen naar alles wat hij zag op die ene dag dat hij in Parijs rondliep. De bedrijvigheid, de mooie vrouwen, de beloften die in de lucht hingen.

De marktplaats is een complete handelsstad. Voor de ijzeren paviljoenen, op het trottoir, staan stapels kisten gevuld met uien, bloemkolen, sinaasappelen, aardappelen en preien, wagons met melkbussen en handkarren. Sommige handkarren zijn volgeladen met kazen, andere met vis en weer andere met hele beesten, pas geslacht. Het lijkt nauwe-

lijks mogelijk dat dit allemaal door Parijzenaars kan worden opgegeten.

Rondom de paviljoenen blijken veel dranklokalen te zitten. Hij loopt er een binnen en snuift de vertrouwde geur op van tabak en verschaald bier.

Achter in de kroeg verdwijnt af en toe iemand een kamer in. Lou neemt een kijkje en ziet waar hij op hoopte. Een paar mannen zitten aan een ronde tafel te kaarten. Hun gezichten gaan bijna schuil achter de rookwolken die ze uitblazen. In het midden van de tafel liggen biljetten en munten.

Er wordt naar hem gekeken.

‘Spelen?’ vraagt een van de mannen op bijtende toon. ‘Want kijken, daar doen we hier niet aan.’

‘Spelen,’ zegt Lou.

Er wordt een stoel aangeschoven.

Het eerste kwartier houdt hij zich op de vlakte. Het gesprek kan hij nauwelijks volgen, maar des te beter kan hij zijn aandacht houden bij hoe er gespeeld wordt. De Fransen geven de Boeren, Vrouwen en Heren namen als Lancelot en Judith, maar verder is alles hem bekend.

Als hij een set redelijk goede kaarten in handen krijgt, zet hij wat munten in en voelt hij een zachte roes opkomen.

Hij houdt van de bewustzijnsvernaauwing die bij gokken hoort. Het verdringt alle gedachten en alledaagsheden, alleen het spelletje telt nog. Je valt in een gat in de tijd. Hij kan avonden en nachten doorgaan, in uiterste concentratie en agitatie, waarbij kleuren en vormen soms zo intens worden dat hij denkt te hallucineren. Hoe hoger de inzet, hoe meer de tijd lijkt uit te rekken en zelfs stil te vallen.

Die avond wint hij veertien francs.

‘Ik zou nog veel meer kunnen winnen,’ roept hij om zijn tegenstanders te kwellen, ‘maar ik moet terug.’

Een van de spelers staat iets te snel op en kijkt hem grimmig aan.

Met zijn handen afwerend omhooggestoken loopt Lou weg.

Op de eerste lege kar die de stad uit gaat, in de vroege ochtend, rijdt hij terug.

Bij de villa in Meudon zijn de gordijnen nog dicht. Ongezien klimt hij over het hek en bereikt het gasthuis.

Met kloppend hart kleedt hij zich uit en schuift onder de dekens.

De weken erna brengt hij minstens vier nachten per week in Parijs door, meestal rondom les Halles. Hij drinkt bier, eet uiensoep, praat met marktwerkers, dronkaards en nachtvinders, speelt kaart- of dobbelspelletjes. Of Rodin – of meer waarschijnlijk Rose – zijn uitstapjes in de gaten heeft is onduidelijk. Ze zeggen er in elk geval niets over.

De nachtelijke avonturen verdrijven de sluipende onrust niet uit zijn lichaam. De dingen zijn hem te voorspelbaar. Voorspelbaarheid is stilstand. Slaapwandelen. Hij neemt steeds grotere risico's, keert later in de ochtend naar huis terug en drinkt grotere hoeveelheden.

Ze zijn met zijn drieën en Lou ziet onmiddellijk dat zijn kansen om een gevecht te winnen nihil zijn. In zijn zak zitten de munten die hij de afgelopen uren met baccarat heeft gewonnen. Hij wil ze net teruggeven om de boel te sussen als de grootste van de drie hem een stoot onder zijn kin geeft. Zijn gezicht slaat naar achteren.

Als hij weer rechtop staat, is er iets in hem veranderd. Terugvechten wil hij, en dan maar zien tot waar hij komt.

Hij hoeft geen stap in de richting van de man te doen om hem een stomp in zijn maag te kunnen geven. Dit keer is hij degene die overrompelt. De man krimpt ineen en zwaait bij het overeind komen naar Lous hoofd, maar Lou ontwijkt de vuist op tijd. Een van de andere mannen komt naderbij en trapt hem in zijn zij.

Hij houdt zich staande. Dan voelt hij een felle, snijdende pijn in zijn hand. Vanuit zijn ooghoeken ziet hij iets blinken. De derde man houdt een mes omhoog en kijkt hem met opgetrokken wenkbrauwen aan.

'En plus?' vraagt hij pesterig.

Lou kijkt de man zo minachtend mogelijk aan en schudt zijn hoofd. Dan steekt hij zijn handen omhoog en geeft zich over.

Een van de mannen houdt hem vast terwijl de anderen zijn zakken legen.

Als ze weglopen, voelt hij zijn hart wild kloppen. Hij merkt dat hij glimlacht.

Rose bekijkt de volgende ochtend de wonden aan zijn gezicht en handen en neemt genoeg met de uitleg dat hij zich heeft gesneden bij het scheren, maar ze kijkt hem op een moederlijke manier vermanend aan. Zijn rechterhand zit in het verband. Bij het poseren vraagt Rodin er niet naar, dus Lou neemt aan dat dit lichaamsdeel niet aan de beurt is om uit te houwen.

Op een bepaalde manier is hij teleurgesteld dat hij ermee wekomt. Hij is op zoek naar problemen. Want er kriebelt iets, een niet te onderdrukken verlangen de kaarten opnieuw te schudden. Als hij het zo bont maakt dat ze hem wegsturen, hoeft hij niet zelf op te stappen. Hij kent dat mechanisme van zichzelf. De snelste en makkelijkste manier om een affaire te beëindigen is ontrouw zijn en gesnapt worden.

De uren die Rodin in zijn atelier in de stad werkt, brengt Lou door in de bibliotheek. Hij oefent de Franse taal en traint zijn brein door lange stukken tekst uit zijn hoofd te leren. Hij kent nu het merendeel van de werken van Victor Hugo vanbuiten. De ideale plek om ze te reciteren is het museumgebouw in de tuin, waar het hoge plafond galm geeft en de beelden die nog geen eigenaar hebben gevonden als zijn publiek dienen. Hij declameert er *Hermani en Ruy Blas*, met een door Rodin gemaakte buste van Victor Hugo op een armlengte afstand.

Op een zondag waarop hij Rodin helpt met het archiveren van zijn studies en schetsen, verlaten de woorden zijn mond voordat hij er goed en wel over nagedacht heeft.

‘Ik stap weer eens op,’ zegt hij.

‘Wanneer ben je van plan te vertrekken?’ is Rodins reactie.

‘Morgen,’ hoort hij zichzelf zeggen.

2 Geraldine

1901, Berlijn

Als ik je wil vertellen wie ik was voor ik jou ontmoette, Lou, dan moet ik beginnen bij dit moment: het beslissende optreden dat de Berlijnse operawereld – en welbeschouwd de wereld – zich voor me ontsloot.

Ik herinner me de aanblik van zware, fluwelen gordijnen. Ik kan het publiek niet zien, maar wel horen. De deur staat een stukje open en door de kier zie ik een deel van de balzaal. Het huis van de Vom Raths zucht onder bladgoud, kroonluchters en sierstucwerk. Elke centimeter is bedoeld om te imponeren.

Onophoudelijk geroezemoes haalt me uit mijn concentratie. Het Duits, een taal die ik spreek noch versta, klinkt als een aaneenschakeling van ruwe klinkers en fletse medeklinkers. Een enkele mannestem komt boven het gekwetter uit. Hoe hoger hun positie, hoe harder mensen doorgaans gaan praten – en tegen meer toehoorders. Mensen drommen om hen heen in de hoop door de spreker opgemerkt te worden en zo vooruit te komen in het leven.

In dat opzicht ben ik niet anders. Als ik straks begin te zingen, moet dat in de smaak vallen bij één man: graaf Von Hochberg, de directeur van de Berlijnse Königlichen Hofoper.

Ik was gevraagd te komen zingen voor genodigden uit de Berlijnse elite. Niet veel later bleek er op de avond van het optreden een bal aan het keizerlijk hof te worden gegeven. Om zeker te zijn dat

de graaf kon komen werd het feestje een paar uur vervroegd, rond theetijd. Eerder maakte ik me druk om de akoestiek, maar nu is het de sfeer die me zorgen baart. Theetijd is geschikt om taartjes te eten en te keuvelen, niet om naar grootse liederen te luisteren.

De waarde van belichting voor het effect van een voorstelling valt niet te overschatten, volgens mijn moeder. Schel daglicht kleedt alles in een ontvullende helderheid die afdoet aan de dramatiek. Daarom heeft mijn moeder verzocht of de gordijnen gesloten en de lichten aangestoken kunnen worden alsof het een soiree betreft. Bovendien wil ze dat ik niet zomaar vanuit de zaal naar voren kom om te zingen, maar een entree maak.

Frau Vom Rath reageerde er terughoudend op, zodat mijn moeder erop moest aandringen, maar uiteindelijk gaf ze toe.

Mijn vingers klemmen zich om de parels om mijn hals. Ik kan de sensatie van de koele, gladde druppels onder mijn vingertoppen zelfs na al die jaren nog oproepen.

Ik draag een speciaal voor deze gelegenheid gemaakte bleekblauwe avondjurk van crêpe de Chine met borduursels van zilverdraad en witte zijden handschoenen tot aan mijn oksels.

Mijn moeder heeft mijn bruine haar losjes rondom mijn gezicht opgestoken.

‘Om je jeugd te benadrukken,’ zei ze.

Mijn kostuum fungeert als een schild, een masker waarachter ik veilig ben. Een jonge vrouw die zo is uitgedost, kan onmogelijk falen.

De huismeester komt in de deuropening staan en geeft me een knikje. Het is bijna zover. Ik maan mijn aangespannen kaken tot rust en verdiep mijn ademhaling, die door de spanning veel te oppervlakkig dreigt te worden. Adem is alles. De ribben zijn een klankkast waarin de lucht zich vrij moet kunnen verplaatsen om goed te zingen. Er mag niets zijn wat dempt, knijpt of afremt.

Mijn steeds regelmatigere wordende ademhaling brengt me tot

bedaren. Een mens kan zich onder alle omstandigheden op de ademhaling verlaten, haar hand vasthouden, zich gewillig laten meevoeren op haar ritme.

Tussen het Hoogduits hoor ik mijn naam vallen. Frau Vom Rath introduceert me, neem ik aan. Ik recht mijn rug en doe een stap naar voren, de balzaal in.

Eén stap nemen, de rest volgt vanzelf. Je blokkeert als je alles wat je te doen staat in gedachten probeert te omspannen. Dat lukt niet, en dus raak je in paniek. Beter is het een enkele weloverwogen stap te nemen, waarna je erop vertrouwt dat je voorbereiding, oefening, talenten en ervaring je verder zullen helpen.

Mijn avondkostuum moet nogal dwaas en overdadig overkomen, want ik hoor iets als ‘die *verrückte* Amerikaanse’ mompelen, maar het deert me niet. Ik krijg de onmiddellijke en volle aandacht waar mijn moeder en ik op hoopten.

Ik knik naar de pianist en hij begint te spelen. Met mijn zangerares heb ik een Franse en Italiaanse aria geselecteerd die bij mijn sopraanstem passen. Vooral bij ‘Sempre libera’ van Verdi’s *La Traviata* kan mijn middenregister zich goed met het hogere register mengen.

Ik open mijn mond en hoor klanken de ruimte in stromen. De akoestiek is niet optimaal, maar de helderheid in mijn stem bevalt me. Ik laat mijn blik voor theatrale doeleinden in alle hoeken van de zaal rusten, maar kijk niet echt. Links achteraan staan mijn ouders, dat weet ik, maar ik mijd hun ongetwijfeld gespannen, verwachtingsvolle blikken.

De muziekstukken heb ik tot in detail bestudeerd. Voor de spiegel heb ik mijn houding en blik geperfectioneerd, passend bij de tekst en bij wat het bij me teweegbracht. Ik durfde me in die begin dagen nog niet op mezelf te verlaten.

Die grondige voorbereiding is vandaag mijn redding, want ik zing als in een dagdroom, me onbewust van het moment zelf. Ik ontwaak pas als er geestdriftig wordt geapplaudiseerd na de laatste aria. Na

de bescheiden buiging, die ik heb geoefend (als een reverence met de rechtersvoet achter de linker gehaakt en een klein hoofdknikje), durf ik pas naar mijn ouders te kijken. Mijn vader klapt hartstochtelijk en, wat veel belangrijker is, mijn moeder kijkt tevreden.

Het was goed genoeg.

‘Een bloem van een jongedame, nietwaar?’

Graaf von Hochberg laat na het optreden zijn hand een moment rusten op mijn schouder en kijkt zijn gespreksgenoten aan. Hij lijkt het niet te zeggen om me een compliment te maken, maar veeleer om zijn onberispelijke Oxford-Engels te demonstreren. Het is niet duidelijk of zijn opmerking goedkeurend dan wel spottend is bedoeld. Een kort ogenblik voel ik me ontredderd, alleen gelaten in een wereld die me nog niet toebehoort.

Wat zijn bedoelingen ook zijn, ik glimlach. Glimlachen is altijd goed. De gebruiken in Europa liggen niet ver weg van die van de betere kringen in de Verenigde Staten waar ik vandaan kom – en waar ik me trouwens ook slecht raad weet op dit soort gelegenheden. Mijn afkomst verschaft me het twijfelachtige voordeel van de buitenstaander: kleine ongerechtigheden in mijn gedrag worden me vergeven. Maar dat wil nog niet zeggen dat ik me op mijn gemak voel.

‘Ik zou haar graag willen horen zingen in het Duits,’ zegt de graaf tegen moeder.

Als zij welwillend knikt, wendt hij zich tot mij.

‘Zou je over een dag of tien in staat zijn om, zeg, “Elsa’s Traum” van Wagners *Lohengrin* uit te voeren?’

‘Ja, *gerne*,’ antwoord ik.

Ik zeg het in het Duits, alsof ik alvast een voorschot neem op het beheersen van de taal.

De graaf klapt in zijn handen.

‘Dan is dat afgesproken. Een auditie van mejuffrouw Geraldine Farrar, in de Hofoper, met orkest.’

Ik heb je in de jaren van ons huwelijk vaak genoeg verteld over mijn jeugd. In het begin stelde je vragen – hoe bedoelde ik dat nou, wanneer was dat precies –, later werd dat minder. Je leerde mijn ouders kennen en ontwikkelde je eigen beeld van wie ze waren en hoe ik me tot hen verhield.

Vooraf over de band met mijn moeder had je je bedenkingen. ‘Vergroeid’ was het woord dat je vaak gebruikte, we waren met elkaar vergroeid. Dat je dit ongezond vond hoefde je niet uit te spreken.

En inderdaad, ik weet niet meer wie er eerder droomde over mijn toekomst als operazangeres: mijn moeder of ik. Mijn moeder pakte het groots aan als ik thuis een voorstelling gaf en maakte kostuums voor mij en de hond en katten. Toen ik naar de middelbare school ging, zorgde moeder ervoor dat ik me zowel in muziek en geschiedenis, als talen en literatuur mocht specialiseren, zaken die volgens haar onontbeerlijk waren voor een operazangeres. Moeder gaf me op voor zanglessen en weinig succesvolle pianolessen, en nam me mee naar de opera. Toen moeder vond dat de tijd rijp was verhuisden we, zonder mijn vader, die in Melrose achterbleef, naar Manhattan zodat ik onderricht kon krijgen van de beste leraren.

Ik kan me niet anders herinneren dan dat mijn vader met een zachtaardige, wat verwonderde blik naar mijn moeder en mij keek, als we zongen, als ze mijn haar invlocht, als we over alles en niets praatten. Hij liet alle keuzes over mijn muzikale opvoeding aan haar over, zonder ergens aan te twijfelen. Achteraf denk ik dat hij een van die vaders in een vrouwegezin was die last had van te veel ontzag voor de andere sekse. Hij had geen kind maar een dochter: een meisje dat per definitie dichter bij haar moeder stond dan bij hem.

Muzikaliteit zit onder mijn huid, neem ik aan. Mijn grootvader was een violist en componist met een eigen orkestje dat op speciale gelegenheden speelde. Elke dag was het huis gevuld met de klanken van de vioollessen die hij gaf, en ongemerkt ging zijn liefde voor muziek over op zijn dochter, mijn moeder. Ze ontmoette mijn va-

der, een professioneel honkbalspeler, in een kerkkoor in Melrose, Massachusetts, waar ze beiden als solist in zongen. Een jaar na hun huwelijk kwam ik, het eerste en enige kind.

In onze familie wordt altijd gezegd dat ik in mijn wieg lag te neurien in plaats van te huilen. Moeder mag graag beweren dat ik de melodie van het draaiorgel dat elke dag in de straat speelde moeiteloos in mijn repertoire opnam.

Wat in ieder geval waar is, is dat ik mijn eerste solo in de kerk zong toen ik drie jaar oud was. Toen de laatste klanken van het lied wegstierven, stapte ik volgens de familiemare naar de rand van het toneel en vroeg aan moeder op de eerste rij: 'Deed ik het goed, mama?' Toen mijn moeder niet meteen antwoordde, schijn ik op een antwoord te hebben aangedrongen, niet gehinderd door het geamuseerde gelach van de kerkgangers.

Met mijn bruine, op sommige dagen kroezende krullen en donkere ogen ontwikkelde mijn uiterlijk zich als dat van een zigeunerin, ver weg van de glanzende blonde lokken van prinsessen uit sprookjes. Mijn trekken zijn te geprononceerd, mijn neus is te krachtig, mijn ogen staan net iets te dicht bij elkaar om me volgens de heersende normen een schoonheid te noemen. Ik heb wel altijd geloofd dat ik een soort magnetische kracht bezit, een vermogen om iets uit te zenden en daarmee anderen te bereiken.

Als meisje ontwikkelde ik een neiging om alles wat zich voordeed te dramatiseren. In mijn beleving stond ik de hele dag op het toneel en waren anderen, afhankelijk van hun positie, medespelers of publiek. Wat was verzonnen en wat werkelijkheid was, vloeyde in elkaar over.

Toen ik tien was presenteerde zich een mogelijkheid om dit tot in het extreme door te voeren. De oudere broer van een vriendinnetje had zijn oog op mij laten vallen en stond erop mijn boeken naar school te dragen. Even was ik gevleid, maar ik verloor mijn interesse en weigerde daarna nog langer met hem op te lopen. Een

paar dagen later ging hij schaatsen, reed in een wak in het ijs en verdronk.

Ik was op slag weduwe. Ik speelde mijn rol en tegelijk voelde ik oprecht alle gevoelens die bij mijn personage hoorden. Ik droeg zwarte kleren, keerde alle vrolijkheden de rug toe, wreef regelmatig met een zakdoek in mijn tranende ogen. Op school vielen de andere kinderen stil als ik passeerde.

Zes weken lang leefde ik in een tragedie en toen verdween de toestand waarin ik verkeerde. Het trok op als mist; even onaanvechtbaar als een weersomslag.

Nog steeds ben ik bevattelijk voor inbeelding en suggestie. Het verbeelde is voor mij even waarachtig als het reële. En waarom niet? Alle zintuigen reageren op wat we ons voorstellen. Denk aan een citroen en je produceert speeksel. Denk aan een aanraking en je krijgt kippenvel. Voor zowel geest als lichaam is het reële niet echter dan het ingebeelde. Alleen het verstand stribbelt tegen.

Maar dat verstand moet zijn plek kennen, vond ik al vroeg. Het intellect komt ons van pas zolang het in dienst staat van het gevoel.

Tot deze conclusie was ik gekomen na de acteerlessen die ik in New York had gevolgd. De acteermethode was ontwikkeld door Delsarte, de negentiende-eeuwse Franse acteur en leraar die een studie had gemaakt van menselijke emoties en hun uitdrukking in het gelaat en het lichaam. Ongetwijfeld was het ooit complex en authentiek, maar tegen de tijd dat ik ermee te maken kreeg was de speltechniek verarmd tot een serie mechanische houdingen en gebaren.

Tijdens de les was het de bedoeling dat handen, lichamen en gezichten op de maat van de muziek verschillende emoties op de daarvoor afgesproken manier uitdrukten. Elk gevoel, en daarmee de bezielde kern van acteespel dat de moeite waard is, ontbrak. In het begin werd ik stil, daarna begon ik te protesteren en uiteindelijk schreef ik me gefrustreerd uit om verder te gaan met mijn zanglessen.

Tien dagen is kort, maar moet volstaan. Vastberaden leg ik me met een zanglerares toe op het instuderen van ‘Elza’s Traum’ en het opfrissen van een Franse wals en een Italiaanse aria. Ik neem de Duitse aria met huid en haar in me op.

Het is wonderlijk hoe een partituur zich aan je kan openbaren. Eerst zit je te staren en zie je slechts noten die je nauwelijks iets zeggen, maar daarna zal de chaos wijken voor orde en samenhang. Je moet er eindeloos naar willen koekeloeren, daar komt het op neer. Niets is simpelweg. Het wordt pas iets als wij ernaar kijken. Noten zijn slechts noten, tot ze worden uitgedacht, doorvoeld, eigen gemaakt en gezongen, steeds opnieuw, en dan krijgen ze betekenis.

Sommige zangeressen willen eerst de techniek van een muziekstuk perfectioneren voor ze hun gevoel erin leggen. Onmogelijk. Als je de eerste knoop van je jas in het verkeerde knoops gat duwt, komt het niet meer goed. Je zult je jas helemaal open moeten knopen en opnieuw moeten beginnen.

Toen al, en nog steeds, geef ik geen cent voor een perfecte, zielloze vertolking. Noch voor het slaafs volgen van de aanwijzingen. Als zangeres kun je alleen maar gevoel suggereren als je slechts de intentie van de componist volgt – een wanstaltig tweedehands gevoel, als je het mij vraagt. Als zangeres moet je interpreteren. Meescheppen.

Tien dagen later kan ik ‘Elza’s Traum’ vertolken alsof ik het al jaren op mijn repertoire heb.

Moeders plan is dat ik ervaring opdoe in Europa, waar opera is ontstaan, en uiteindelijk thuis, in Amerika, furore zal maken. Aan mijn geschiktheid voor opera twijfel ik niet, maar ik zal er hard voor moeten werken. God rust je uit met gaven en talenten, maar zelf moet je ze ontwikkelen en op de juiste momenten etaleren.

‘God vraagt om toewijding als test of je de gift waardig bent, anders zal Hij die wegnemen,’ zegt mijn moeder altijd.

Het auditeren gaat op zo’n gemoedelijke manier dat ik vermoed dat mijn werkelijke auditie bij de Vom Raths is geweest. Onmiddellijk

na mijn optreden word ik met mijn moeder naar het kantoor van de graaf genood. Op zijn bureau ligt een driejarig contract bij de Königlichen Hofoper dat al van tevoren is opgesteld.

‘Geraldine zal alleen rollen aangeboden krijgen die passen bij haar jeugd en stem,’ zegt de graaf tegen mijn moeder. ‘Ze mag haar aria’s in het Italiaans zingen tot ze de Duitse taal onder de knie heeft.’

‘Dat is een noviteit in Berlijn,’ zegt mijn moeder.

‘De mensen zijn toe aan een noviteit,’ zegt de graaf.

Voor het eerst tijdens het gesprek wendt hij zich tot mij.

‘En u bent er een, in stem, persoonlijkheid en oogopslag. Heel anders dan de dames die momenteel het publiek moeten laten geloven in hun wrede lot en jeugdige onschuld.’

Hij pakt een pen en biedt deze aan mijn moeder aan, die zal moeten tekenen omdat ik als negentienjarige nog minderjarig ben.

‘Mocht u instemmen, dan zal Geraldine het komende seizoen hoofdrollen in *Faust*, *La Traviata* en *I Pagliacci* mogen vertolken – in het Italiaans.’

Moeder wisselt een korte blik met mij, pakt de pen aan en ondertekent het contract.

Ik heb tot aan de herfst om de rollen te oefenen. Met ascetische toewijding werp ik me op de partituren. De zomer is een lange litanie van studeren, stemoefeningen en thee met honing. Alle details van de drie opera’s geef ik aandacht, zelfs de stukken waar mijn persoonage geen deel aan heeft.

De kostuums laten we maken in Parijs. Moeder acht fraaie kleding voor een debuut van even groot belang als de conditie van een stem. De garderobe van een operagezelschap wordt in Europa – en de Berlijnse opera is daarin niet anders – eindelijk hergebruikt en aangepast aan de verschillende lichamen van zangeressen.

‘Jou in een van die jurken stoppen,’ zo verwoordt mijn moeder het, ‘zou zijn als je laten zinken in een zee van stijf satijn en brokaat.’

Tegen het einde van de zomer vernemen we de datum van mijn operadebuut, 15 oktober 1901, en word ik opgeroepen voor repetities. Speciaal voor mij als nieuwkomer wordt het stuk op toneel doorgenomen, begeleid door een pianist en de dirigent. De cast houdt me nauwlettend in de gaten, maar lijkt me gunstig gezind. Ze applaudisseren zelfs een keer na een goed gelukte aria.

Ik zal debuteren als Marguerite in *Faust*, de jonge vrouw die valt voor de verleidingen van Faust, zwanger raakt en door hem in de steek wordt gelaten. Ze komt op me over als een veel krachtiger personage dan hoe ik haar eerder door anderen heb zien spelen, en zo zal ik haar ook neerzetten.

Ik deel de kleedkamer met de leden van het ensemble en probeer me aan de make-uptafel af te sluiten van de drukte om me heen. Ze zullen wel denken dat ik me wil concentreren, en dat is ook zo, maar ik zou bovendien niet weten wat ik tegen ze zou moeten zeggen. Bij een voorstelling zijn de afspraken tussen publiek en artiesten duidelijk; buiten het toneel tast ik in het duister.

Wat ik in de spiegel zie maakt me rustig. Ik draag een middeleeuwse japon, niet van zware stof, maar van luchtig en crèmekleurig crêpe de Chine dat mijn tengere figuur volgt, en er vanaf rij twee uitziet als zijde. De gebruikelijke lange handschoenen heb ik, onder protest van mijn moeder, uitgetrokken. Onder een kanten mutsje valt een lange vlecht langs mijn gezicht. Ik zie er engelachtig uit, constateer ik met een zekere voldoening.

Schoonheid is op het toneel belangrijker dan historische correctheid, vind ik nog steeds.

De hele dag voelde ik me als een racepaard vlak voor de start. Ik heb toonladders geoefend, scènes in gedachten doorgenomen en energie voor het optreden gespaard. Rond vijf uur nam ik een kop thee en gepocheerd ei op toast om mijn onrustige maag te kalmeren, een maaltijd die ik nog jaren zal blijven nuttigen voor een optreden.